

арк. 11. Там само. – Спр. 10а. – 20 арк. 12. Там само. – Спр. 143. – 9 арк. 13. Там само. – Спр. 1. – 79 арк. 14. Там само. – Спр. 41. – 91 арк.

Николай Галай

СТАНОВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ НА ТЕРРИТОРИИ ТЕРНОПОЛЬСКОГО ПОВЕТА В 1919–1923 ГГ.

В статье проанализированы образовательные процессы на территории Тернопольского повета в 1919–1923 годах в контексте образовательной политики Второй Речи Посполитой. Исследованы их место в процессе колонизации населения края.

Ключевые слова: образование, куратория, школьный совет, инспекторат, учительская семинария.

Mykola Galai

BECOMING EDUCATION IN THE TERRITORY OF TERNOPIL COUNTY IN 1919–1923 YEARS

The article analyzes the educational processes on the territory of Ternopil county in the years 1919–1923 in the context of education policy of the Second Polish Republic. Researched polonization place in the country's population.

Key words: pedagogy, curator, School Board, inspectorate, teacher's seminary.

УДК 329(477.83.86):94(477-66.4) "192"

Данило Кравець

СТАВЛЕННЯ ЛЕГАЛЬНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПАРТІЙ ГАЛИЧИНИ ДО РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ У 1920-Х РР.

У статті аналізується ставлення легальних українських політичних партій Галичини до більшовиків загалом та до радянської України зокрема. Розглянуто відношення до УСРР таких західноукраїнських політичних партій, як Української народної трудової партії, Українського національно-демократичного об'єднання, Української соціально-демократичної партії та Української соціалістичної радикальної партії.

Ключові слова: УНТП, УНДО, УСДП, УСРП, радянська Україна.

Актуальність цієї проблематики визначають два аспекти. По-перше досліджувана нами тема є необхідною для осмислення тогочасних суспільно-політичних поглядів українського населення Галичини, зокрема такого явища як радянофільство. По-друге цей аспект не є достатньо ґрунтовно висвітлений в сучасній українській історіографії.

Новизна досліджуваної теми полягає у тому, що вперше комплексно висвітлюється ставлення легальних західноукраїнських політичних партій як до більшовизму та СРСР, так і до процесів, що відбувались у радянській Україні. На основі партійних політичних програм та резолюцій проаналізовано ставлення до УСРР.

Мета статті – дослідити ставлення низки легальних українських партій Галичини до радянської України в 1920-х рр.

Основними завданнями наукової публікації є: аналіз джерельної та історіографічної бази, присвяченої цій проблематиці, характеристика ставлення галицьких українських політичних партій до УСРР.

Об'єкт дослідження – суспільно-політичні погляди легальних українських політичних партій Галичини у 1920-х роках.

Предмет дослідження – ставлення західноукраїнських політичних партій до СРСР загалом, та до радянської України зокрема.

Основу джерельної бази складають опубліковані архівні матеріали, мемуари сучасників та преса міжвоєнного періоду.

Хронологічні рамки статті охоплюють період від березня 1923 р., тобто від рішення Ради Амбасадорів Антанти про визнання східних кордонів Польщі, до кінця 1920-х рр., коли в результаті репресій проти української інтелігенції в УСРР, більшість галицького політикуму стала на антирадянські позиції.

Незважаючи на наявність значної кількості літератури, присвяченої українським політичним партіям Західної України міжвоєнного періоду, чимало аспектів цієї проблеми все ж не знайшли належного висвітлення в історіографії. Зокрема, досі залишається маловивченою проблема ставлення українських партій Галичини до радянської України. В історіографії відсутнє спеціальне дослідження, яке б охарактеризувало відношення західноукраїнських політичних партій до радянської України, СРСР та й більшовизму загалом. Серед дослідників, які займалися історією західноукраїнського політичного руху можна виділити М.Кугутяка [1–2], І. Соляра [3], І. Васюту [4] та ін. Щодо джерельних матеріалів, то тут варто надати увагу мемуарам І. Кедрин-Рудницького [5], С.Шухевича [6], збірникам документів, присвячених суспільно-політичним рухам [2; 7–9].

У міжвоєнний період на території окупованої Польщею Галичини діяли чотири основні українські політичні партії: Українська народна трудова партія (УНТП), Українська радикальна партія (УРП), Українська соціал-демократична партія (УСДП) і Українська християнсько-суспільна партія (УХСП). На Волині політичне життя репрезентували деякі представники партій періоду УНР – УСДП, УПСР, та ін. [10, с. 96]. Загалом політичне життя західноукраїнських земель було досить бурхливим. Ось, як І. Кедрин-Рудницький характеризував партійні взаємини міжвоєнного періоду: "Грубо помилився би той, хто думав би, що в західноукраїнському суспільстві 20-их і 30-их років існував тільки двоподіл між революційним підпіллям та легальними партіями і, що ому часописи легальних партій одні проти одних не виступали, а якщо і вели полеміку, то у скромних і пристойних межах і формах. Західноукраїнська преса того часу не цуралася поганої демагогії і дуже гострих виступів з різних нагод" [5, с. 145].

У 1920–1923 рр. Львів був центром єдиного національного фронту, що протистояв польській владі і визнавав легітимність уряду ЗУНР в екзилі. Однак солідарні дії українців не змогли перешкодити остаточній інкорпорації Галичини до Польщі. Не справдилися надії на втручання держав Антанти. Тому наприкінці 1922 р. у настроях львівського керівництва Трудової партії (УНТП) настав перелом на користь пошуку компромісу з Польщею, що викликало рішучий спротив з боку Є. Петрушевича та закордонної групи УНТП.

Трудова партія практично поділилась на два табори. На боці львівського народного комітету стояла більшість його членів і частина інтелігенції, на боці Є. Петрушевича – переважно молодь і частина старших політиків, яка гуртувалася зокрема довкола львівської газети "Слово". Голова екзильного уряду Є. Петрушевич був готовий у цей період співпрацювати із будь-якою зовнішньою силою, яка би допомогла визволити Галичину від поляків, в тому числі із більшовиками. Його радянськості орієнтацію підтримала закордонна група УНТП, що у зверненні до народного комітету УНТП від 20 квітня 1923р. підкреслювала, що переважаючою орієнтацією цієї групи був Схід, хоч не виключалися "власні сили народу і чужа допомога: поки що можемо надіятись кооперації лише з Литвою, Білорусією, радянськими республіками, Німеччиною і зарисовуючоїся можливості помочі зі сторони Англії на випадок її скооперування із Совітами" [11, с. 92].

Рішення Ради Амбасадорів держав Антанти про визнання східних кордонів Польщі 14 березня 1923 р. викликало обурення і розчарування серед українців. Вже 18 березня у Львові відбувся масовий мітинг протесту українців. На ньому колишній віце-президент австрійського парламенту Ю. Романчук зачитав присягу, яку повторювала за ним багатотисячне віче: "Ми, український нарід, клянемося, що ніколи не погодимося на панування Польщі над нами й кожную нагоду використаємо, щоб ненависне нам ярмо неволі зі себе скинути та злучитися з цілим українським народом в одній незалежній соборній державі" [12, с. 58].

У 1920–1930-х рр. проблема розв'язання українського питання турбувала не лише українські політичні сили, а й, передусім, держави, у складі яких перебували українські землі. Будь-яка політична партія Західної України мала свої зовнішньополітичні орієнтири. Проте жодна з них не могла обійти питання ставлення до процесів, що відбувались у радянській Україні в 1920-х рр. [13, с. 21].

Щодо радянської України в складі СРСР, то більшість західноукраїнських угруповань спершу були схильні розглядати її як зародок національної держави, а відтак у своїй пропагандистській діяльності протиставляла її становищу українців у Польській державі [14, с. 79]. Серед української суспільності у 1920-ті роки побутувала думка про можливість радянсько-польської війни і приєднання західноукраїнських земель до Наддніпрянської України [15, с. 372]. Чималий імпульс таким поглядам дала політика "українізації", що її проводило у той час радянське керівництво. Радянськості настрої були поширені як в соціалістичних, так і в ліберально-демократичних і навіть радикально-націоналістичних середовищах [3, с. 57].

У другій половині 1920-х років ця орієнтація на радянську Україну в провідних національно-політичних угрупованнях не була домінуючою. І. Кедрин-Рудницький у газеті "Діло" звертав увагу на радянськості у Галичині, намагаючись дати йому пояснення: "Це явище (радянськості – К.Д.) є з психологічного боку природне на ґрунті загострення наших відносин з поляками. Маси

оглядаються за поміччю у щораз гіршому положенню і гадають найти її по теорії "противники наших противників, є нашими союзниками" [16].

У 1923–1925 рр. в західноукраїнському суспільстві тривала дискусія щодо шляхів консолідації національно-державницького табору. Важливим питанням у ній була проблема оцінки процесів у радянській Україні та зовнішньополітичної орієнтації партій Західної України [17, с. 155].

Радянофільські настрої частини українських політиків суттєво впливали на вироблення консолідаційної програми національного табору. Беручи участь у згаданій дискусії, їх прибічник, головний редактор часопису "Діло", Ф. Федорців вважав, що на Сході існує українська держава, хоча "своїм ладом, устроєм, правовими нормами, становищем у СРСР вона не підходить до розуміння державного твору, яке є основане нашими правно-державними поняттями". Майбутній голова УНДО Дм. Левицький у статті "Ще про наше становище до радянської України" на початку 1925 р. стверджував: "[...] на радянській Україні росте, міцніє і розвивається українська національна ідея, і разом зі зростом цієї ідеї – чужі рямці фіктивної української державності наповнюються різним змістом справжньої державності. І цей факт є рішальним для нас, як українських націоналістів, на кристалізування нашого відношення до радянської України" [2, с. 236].

Після березневої поразки, західноукраїнські політичні сили пішли різними шляхами. Розвал єдиного фронту довершився з'їздами галицьких партій у Львові упродовж березня-травня 1923 р. УСДП на своєму VI з'їзді 18 березня поточного року остаточно перейшла на прорадянські і прокомуністичні позиції і фактично стала легальною "прибудовою" комуністичного підпілля, що призвело до заборони партії в січні 1924 р. [3, с. 58].

З'їзд УРП від 1 квітня 1924 р., закликав до створення спільного фронту соціалістичних партій, що перебували на платформі самостійної державності, і відмежувалася від союзу з "буржуазними партіями" [18, с. 144]. Тим часом керівництво Трудової партії (УНТП) дедалі більше схилилося до необхідності компромісу з польською владою. Ця лінія домінувала на народному з'їзді УНТП 21 травня 1924 р., який, заявивши протест проти рішення Ради Амбасадорів водночас ухвалив перехід на позиції "реальної політики" і висунув гасло територіальної автономії для всіх українських земель у межах Польської держави. Проте автономістична концепція УНТП протрималася лише 8 місяців. Польські політичні кола, які ще в 1921 р. пропонували порозуміння з українцями, після рішення Антанти у 1923 р. навіть і не розглядали питання автономії [1, с. 134]. В результаті суперечок УНТП розкололася на дві фракції: керівну групу В. Охримовича і В. Бачинського, яка підкреслювала необхідність "органічної роботи" й вироблення автономії під владою Польщі, і так звану "незалежну групу" під проводом П. Евина, що відкидала будь-які спроби полагодити українсько-польські взаємини в межах Польської держави, орієнтувалася на радянську Україну та підпорядковувалася закордонній групі УНТП на чолі з Є. Петрушевичем [1, с. 134].

Явище радянофільства серед галицького політикуму було досить поширене, ось як про це відгукується часопис "Діло": "Небезпека грізна і велика, яка йде зі сходу, цілком тепер вийшла з кола громадянської уваги. Скажемо більше. Стоїмо перед фактом колосального, рівняючи з воєнними часами, поширення московфільських настроїв, які широкою хвилею захопили український національний табір... Настрої і погляди сих наших груп не можна назвати інакше, московфільством, московфільством розуміється модернізованим, відповідно до потреб хвилі. Навіть серед деяких наших націоналістичних кол надії на Москву робляться ознакою доброго тону. Таких явищ ніколи би не терпілося в українському національному таборі раніше – тепер вони існують" [19].

У грудні 1923 р. незалежна група опанувала керівництво УНТП, що було закріплено народним з'їздом 20 квітня 1924 р. Головою партії став спершу священик О. Стефанович, а згодом колишній голова Державного секретаріату ЗУНР С. Голубович. Обидва прибічники Є. Петрушевича та "пішли теж по його лінії орієнтації на Радянську Україну" [11, с. 95]. Це призвело до фактичного розколу партії. Прихильники "автономістичної" платформи перейшли в опозицію, згуртувавшись навколо газети "Діло". Частина молодших активістів покинула партію і приєдналась до групи часопису "Заграва", що виходив у Львові у 1923–1924 рр. за редакцією Д. Донцова, що став рупором інтегрального націоналізму серед українців. У квітні 1924 р. "загравісти", за винятком Д. Донцова, заснували радикально-націоналістичну Українську партію національної роботи (УПНР), провідними діячами якої були С. Підгірський, Д. Паліїв, О. Луцький та інші [3, с. 59].

Розкол у національно-демократичному таборі вдалося частково подолати 11 липня 1925 р. коли внаслідок злиття обох частин УНТП, УПНР та групи депутатів та сенаторів польського парламенту, на з'їзді у Львові утворилося Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), у якому, як писав І. Кедрин-Рудницький: "[...] розплилися вісі інші групи" [5, с. 153]. Воно стало найбільшою та найвпливовішою українською партією. Хоча, як зазначав І. Кедрин-Рудницький, УНДО не було політичною партією у класичному значенні цього слова: "Це був радше народний рух, аніж партія у нинішньому розумінні. УНДО не мало реєстрованих членів за винятком

одного Львова де його члени платили членські внески. Це була загальнонаціональна течія, члени якої стояли у проводі всіх найповажніших культурних і господарських установ: "Просвіти", "Рідної школи", "Центробанку..." [5, с. 153].

У період створення УНДО радянофіли домоглися включення до платформи новоствореної партії компромісної позиції щодо радянської України: "хоча сучасний устрій радянської України не покривається з ідеологією УНДО, усе ж уважаємо радянську Україну етапом до соборної незалежної української держави, яка зреалізується під прапором свідомих мас усього українського народу" [2, с. 140]. Прикладом того, що у 1920-х рр. у радянській Україні були національно свідомі українці є стаття В. Мудрого, приурочену смерті В. Блакитного, надрукована 1925 р. у газеті "Діло". "Як ми не підходили би до тієї революції та як не ставились би до пролетарської диктатури на Україні, то мусимо признати, що з покійним зійшов у могилу один з найідейніших її представників, – писав він. – А всяка ідейність, до чого вона б не прямувала, та яких форм реалізації вона не шукала б, все була, є і буде найкращою і найціннішою прикметою людини" [20, с. 96].

На думку дослідника О. Зайцева, слід розрізнати два принципових типи радянофільства на західноукраїнських землях: радянофільство, пов'язане з переконаннями, прихильники якого тією чи іншою мірою сприймали більшовицькі ідеї та радянський уряд, та радянофільство, виходячи з тактичних міркувань [21, с. 498]. Другий тип радянофільства у 1920-х роках став однією з провідних течій суспільно-політичного життя Західної України та української еміграції. Під вплив радянофільства потрапили не лише вже згаданий Є.Петрушевич та його прибічники, а й такі політики, яких важко було запідозрити у прорадянських симпатіях, наприклад Є. Коновалець чи Д. Паліїв [22, с. 420].

Після рішення Ради Амбасадорів Антанти стосовно Галичини "орієнтація на Схід" стала домінуючою у суспільно-політичних поглядах західноукраїнського політикуму [21, с. 498]. Суть проблеми, що постала перед політичними колами Галичини сформулював І. Коссак, який за дорученням Є. Петрушевича вів переговори з більшовицькими урядами як України так і СРСР: "Є два шляхи: 1) реальної політики, тобто автономії галицько-володимирської держави 2) революційної боротьби. Перший шлях має певні плюси, він може дати нам змогу закріпитися на західних землях, але він позбавить нас революційного духа і віддалить нас від ідеї соборности. Супроти того, що в Польщі не може бути правдивого парламентаризму, а лише панованне скраснів шовіністичних елементів, так звана легальна боротьба не має ніяких виглядів на успіх. В консеквенції мусимо зрозуміти, що необхідна наша кооперація з Україною без огляду на систему яка там панує" [21, с. 500].

У зверненні УНДО до української громади 11 липня 1925 р., з нагоди утворення партії, подавалося дещо ширше пояснення ставлення до радянської України: "Виходячи з демократичного становища, УНДО не може дати своєї апробати на існуючий на радянській Україні перехідний диктаторський режим і однокласовий устрій, однак признає сучасну радянську Україну поважним і далекоюсягним станом державності українського народу та вірить, що під напором свідомих українських мас та своєрідна державна організація завершиться здійсненням універсальних змагань української нації" [2, с. 254].

У рядах УНДО, на думку І. Соляра можна вирізнити три групи: прихильники переговорів з польським урядом (В. Бачинський, А. Говинкович, та ін., згуртовані навколо часопису "Політика"); центральне керівництво об'єднанням (Д. Левицький, В.Мудрий, В. Целевич, Д.Паліїв та ін., – "Діло", "Свобода", "Новий час"); прихильників орієнтації на радянську Україну (П. Евин, О. Марітчак, Г. Микитей, Л. Петрушевич та ін., об'єднані співпрацею у часописі "Рада") [3, с. 60]. З цього приводу В. Мудрий писав у 1934 р. в "Ділі": "Від перших днів повстання УНДО я належав у партії до тих, які послідовно і без перерви поборювали більшовицьке фільство і радянофільство як на терені партії, так і поза нею" [20, с. 98].

На засіданні народного комітету 13 травня 1926 р. В. Мудрий у своєму виступі ґрунтовно зупинився на питанні про ставлення до радянської України: "В радянській Україні всю повноту влади виконує навіть не українське робітництво, а філія московської комуністичної партії, тому УНДО не може вважати радянську Україну етапом до соборної національної і незалежної української держави" [20, с. 99].

Керівництво партією піддавалося критиці з боку петрушевичівців-радянофілів. П. Евин у виступі звинуватив провід партії у антирадянстві й угодовстві з Польщею. Після його виступу дискусія на з'їзді зосередилася, основним чином, навколо проблеми радянської України. Більшість ораторів критикували позицію П. Евина [1, с. 165]. Аргументовану критику радянофільській політичній лінії виклав В. Мудрий. Він, детально вивчивши становище в СРСР і в Україні, підкреслював, що диктатуру в Україні виконує КП(б)У, філія всесоюзної компартії, у якій є тільки 23 % українців. "На Україні відбувається експериментація. Українське селянство, головна основа нашої нації,

протиставляється комуністичній диктатурі і тим експериментам які довершуються на українському народі. В суті річи Україна стала тепер ще більшою колонією Москви, як була за царських часів" [20, с. 102]. Загалом же з'їзд 1926 р. сформував ставлення партії до радянської України як негативне.

У грудні 1928р. у Львові відбувся III з'їзд УНДО, на якому ставлення до радянської України не було поза увагою. Націонал-демократи вказували на колоніальне становище України в складі СРСР, засуджували більшовицьку національну політику, виступали за відокремлення українських земель від СРСР, створення незалежної Української держави. "Радянська Україна відділена від нас китайським муром" йшлося на з'їзді [7, с. 87]. Ось як охарактеризував ставлення УНДО до радянської України у своїй доповіді голова Української парламентської репрезентації (УПР) Д. Левицький: "Щож до теперішньої радянської України, то слід підкреслити, що чисто формальна її державність, а фактично повна політична і економічна залежність від Москви і на кінець, накинений їй насильно устрій з диктатурою комуністичної партії, не можуть найти ні одного прихильника серед національно свідомих і політично розвинених, демократичних шарів нашого народу. Тим більше ми зорганізовані члени Українського Національно-Демократичного Об'єднання і зокрема єдині вибрані з волі народу репрезентанти української нації, не тільки не можемо, але й не сміємо погоджуватись з колоніальним становищем теперішньої Радянської України в Союзі Радянських Соціалістичних Республік" [7, с. 87].

До радянськості групи УНДО в основному належали прихильники Є.Петрушевича – Л.Петрушевич, Г.Микитей, що видавали газету "Рада", К. Левицький, О.Марітчак та ін. УСРР, незважаючи на форму державного устрою, що там утвердилася, визнавалася ними як здобуток визвольних змагань українського народу. Здобуття соборної української державності пов'язувалося з розбудовою УСРР та об'єднанням навколо неї всіх українських земель. У зв'язку із посиленням антирадянських настроїв у керівництві УНДО вони виступали з нападками на провід партії, звинувачуючи його в угодовстві Польщі, відході від програмних засад. Робилися спроби опанувати партію зсередини [4, с. 244].

У процесі підготовки програми у 1926 р. питання ставлення УНДО до радянської України було серед основних дискусійних проблем. Порівняно із платформою УНДО та проектом програми, що обговорювався у квітні-травні 1926 р. на засіданнях ЦК партії, політичний розділ програми зазнав значних змін. У прийнятій на II з'їзді УНДО 19–20 листопада 1926 р. програмі вилучено пункт, у якому наголошувалося на тому, що радянська Україна вважалася етапом до незалежної української держави. Тактичні резолюції з'їзду конкретизували політику націонал-демократів із важливих питань [4, с. 245].

УПР, що представляла інтереси українців у польському сеймі, також стояла на антирадянських позиціях [23, с. 74]. Зокрема, 16 листопада 1929 р. українські представники у польському сеймі висловили свій протест "Проти червоного терору на Радянській Україні": "Комуністична диктатура на Великій Україні повела черговий, цим разом дуже нагальний і масовий наступ на представників української інтелігенції, зокремаж на визначних діячів української науки й літератури, на українську молодь середніх і вищих шкіл, на діяльних представників українського селянства і робітництва[...]. Словом на всій території Великої України котиться грізна хвиля червоного терору, жертвою якого падають кращі сини нашого народу" [2, с. 144].

Спроба петрушевичівців-"радянців" утворити свою політичну організацію обґрунтовувалася відходом проводу УНДО від засад політичної платформи, зокрема його переходом на антирадянські позиції. У статті "Нова стадія старих спорів", опублікованій 1 квітня 1927 р. у петрушевичівській газеті "Український прапор", стверджувався факт розколу в УНДО і обґрунтовувалася необхідність відновлення колишньої Трудової партії, організаційним центром якої виступала "Рада" [11, с. 92].

Основною засадою політичної платформи нової партії стала теза про об'єднання західноукраїнських земель із радянською Україною, яке уявлялося як "об'єднання двох державних одиниць на засаді тих чи інших правно-державних умов, оскільки велика об'єднана Україна з причин географічних, історико-політичних і економічних може виникнути лише як держава федераційна у союзі з іншими державами, які повстали на руїнах царської Росії" [11, с. 93].

Курс ундовської "лівиці" на остаточне розмежування і створення нової політичної організації знайшов своє логічне продовження 15 травня 1927 р. на зборах групи "Рада", де було утворено Українську партію праці (УПП) із чітко вираженою радянськостю платформою. У політичній частині прийнятої платформи зазначалося, що "партія змагає до злуки всіх українських етнографічних земель в одній державі, без огляду на таку чи іншу розв'язку правно-державного і суспільно-політичного устрою" [4, с. 255].

Радянську Україну УПП визнавала "здобутком визвольної боротьби українського народу і таким здійсненням його стремлень, яке є підставою для повного завершення початкової політичної

мети українського народу, що послідує через розбудову цієї держави та з'єднання з нею прочих українських земель" [4, с. 255]. УПП вважала, що для втілення державної незалежності не можуть бути на перешкоді питання про форму державного устрою. "Українським державним П'ємонтом" оголошувалася радянська Україна, а тому "у загальнонаціональному інтересі є пособляти її розвою, уже там вибраним шляхом". Оформлення суспільно-політичного ладу на західноукраїнських землях після здійснення ідеї соборності мало підпорядковуватися "тим суспільно-державним формам, які будуть зреалізовані і прийняті на Великій Україні у момент з'єдинення" [3, с. 61].

Окрім УНДО та його представників на західноукраїнських землях діяли, також соціалістичні партії. Демократичний напрям західноукраїнського соціалістичного руху був представлений двома партіями: соціалістичною радикальною (УСРП, утворилася 14 лютого 1926 р. у Львові на об'єднавчому з'їзді галицьких радикалів і волинських есерів) та соціал-демократичною. Соціалісти-радикали проповідували немарксистський соціалізм, проголошували своєю метою об'єднану суверенну Українську Соціалістичну Республіку, різко критикували суспільний устрій СРСР, який називали державним капіталізмом. Партію очолювали Л. Бачинський, І. Макух, Д. Ладика [1, с. 234].

Вже в 1920 р. в Галичині відновлюється УРП, а у 1921р., після заборон з боку польського уряду почав виходити орган партії "Громадський голос". Діячі партії, в основному перебували або в еміграції, або у концентраційних таборах (О. Паліїв та ін.) або ж у в'язницях (О. Навроцький, М. Матчак й ін.). На відміну від націонал-демократів, соціалісти-радикали відкидали надії на допомогу ззовні, а орієнтувалися виключно на "власну працю, власну народню організовану силу і змагання" [24, с. 122]. Соціалісти-радикали нав'язували близькі взаємини з крайовою організацією УПСР на Волині, що була під проводом С. Жука і А. Нивинського. М. Стахів з цього приводу відзначав, що "В такий спосіб було вперше проломлено "сокальський кордон" між Галичиною і Волиню" [24, с. 123].

Партійні лідери (Л. Бачинський, І. Макух, О. Навроцький, О. Павлів, М. Рогуцький та ін.) налагоджували зв'язок з тими членами, які перебували в еміграції, здебільшого в Празі. Жоден відомий представник соціалістично-радикальної партії чи УСДП не перейшов до комуністів. Натомість комуністи – українці – це майже усі колишні націонал-демократи і клерикали, ніколи не належали до соціалістичних організацій.

Таким чином, комуністичний рух серед українців – це не певний напрямок соціалістичного табору, а це окремий рух. Комуністичний рух ідеологічно вважав себе окремим відгалуженням українського соціалістичного руху. Соціалісти-радикали провадили послідовну боротьбу з комунізмом та орієнтувалися на Москву [24, с. 123].

На відміну від певних радянськості ілюзій, в УНТП-УНДО в середині 1920-х рр., УСРП послідовно проводила масову роз'яснювальну роботу з розвінчування так званого "комуністичного міфу". Не вірячи в результати більшовицької політики українізації, радикали цей процес характеризували так: "Щоб убити українську державну думку в себе, а закріпити до себе довір'я працюючих мас за границею, треба було Москві заговорити, а то й забратися до українізації чужинців – чиновників на Україні. Коли та державна думка буде вбита, тоді й українізація переведеться як непотрібний агітаційний середник" [25, с. 23].

Позиція радикалів щодо радянської влади в УСРП була послідовною й виразно негативною. Найточніше її висловлено на партійному з'їзді 1 лютого 1925 р. у Станиславові: "Політика московської большевицької партії на Україні ставить укр.[аїнських] селян і робітників у положення колоніальних рабів". На підтвердження цієї тези радикали наводили вісім пунктів-аргументів [24, с. 125].

Щодо УСДП, то вона на початку 1920-х рр. "дарма, що має за собою тридцятилітню історію, цілком зійшла зі сцени суспільного життя" [24, с. 125]. Ліворадикальне крило УСДП вступила до КПЗУ і "Сельробу", окрема група УСДП на селі опинилася під впливом УСРП. Польська соціалістична партія (ППС) і Комуністична партія Польщі (КПП) прагнули підпорядкувати соціалістичний рух національних меншин в Польщі. Через постійні спроби КПЗУ підпорядкувати собі провід ослабленої партії, та не в останню чергу, через матеріальні причини, довгий час не могла повноцінно функціонувати. Цікаво, що УСДП, яка у своїх органах пропагувала за повалення "буржуазного капіталізму" та об'єднання "пролетарських фронтів", сприймалася комуністичним підпіллям Західної України, як "націоналістичною та шовіністичною" організацією [25, с. 24]. Тим не менше, ще до офіційного відновлення партії у 1928 р., газета соціал-демократів "Вперед", зайняла прокомуністичну позицію. УСРП вважалась основою для "будування української державности". Вбачаючи в СРСР зразок утвердження соціалізму, "Вперед" писав, що на захист СРСР повинен стати "весь свідомий соціалістичний пролетаріат". У цілому, характеризуючи заходи з відбудови УСДП, варто зауважити, що у першій половині 1920-хрр. у ній домінували прокомуністичні симпатії та орієнтація на радянську Україну [25, с. 25].

Остаточна позиція партії щодо УСРП виголошувалася на установчому з'їзді 8–9 рудня 1928 р. у Львові, тоді ж і відновила свою діяльність УСДП. На установчий з'їзд прибули 72 делегати.

Відкривав засідання відомий львівський адвокат Л. Ганкевич, який у промові гостро виступив проти УНДО, УПП так і КПЗУ, проте підтримано взаємодію УСДП та УСРП, незважаючи на ідейні розходження між ними [25, с. 35].

Результатом з'їзду стало ухвалення резолюції партії. Щодо радянської України там, зокрема, наголошувалось на тому, що: "Обстоюючи принцип самостійної, соціалістичної соборної української республіки, не погоджуючись з централістичними зусиллями і диктатом Москви, український пролетаріат мусить стояти в обороні Радянської України". Отож я бачимо з цих виступів провід УСДП, вже набагато стриманіше ставився до режиму на радянській Україні, проте і далі вважали УСРР "свою державою" [1, с. 244].

Погроми українства в УСРР у 1930-х рр. викликали гострий протест з боку усіх без винятків західноукраїнських політичних партій. Якщо в середині тих чи інших об'єднань ще поширювалися радянофільські настрої, то з початком репресій УСРР першої половини 1930-х рр. вони повністю зійшли нанівець. КПЗУ залишилась останнім осередком пробільшовицьких поглядів на західноукраїнських землях.

Отож, у 1920-х рр. серед галицького політикуму виділялися як прибічники, так і противники української держави більшовиків на Сході. Характерним прикладом тут було УНДО, представники якого належали як до радянофілів, так і їх противників. Радянофільство в Галичині було досить поширеним явищем, що часто формувало суспільно-політичну ідеологію тих чи інших українських політичних партій.

Список використаних джерел

1. Кугутяк М. Українська націонал-демократія 1918–1929. – Т. 1 / Кугутяк М. – К.; Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 536 с.
2. Кугутяк М. Українська націонал-демократія 1918–1929. – Т. 2 / Кугутяк М. – К.; Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 632 с.
3. Соляр І. Радянофільство у Західній Україні (1920-ті рр.) / Соляр І. // Український історичний журнал. – 2009. – № 1. – С. 55–67.
4. Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939) / Васюта І. – Львів: Каменяр, 2006. – 335 с.
5. Кедрин І. Життя-події-події-люди: спомини і коментарі / Кедрин І. – Нью-Йорк: Червона калина, 1976. – 724 с.
6. Шухевич С. Моє життя: спогади / Шухевич С. – Лондон: Видання Української видавничої спілки, 1991. – 619 с.
7. Тисяча років української суспільно-політичної думки: У 9 т. – Т. 7 (20-ті – 40-ві роки ХХ ст.). – К., 2001. – 467 с.
8. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали / Упор. Т. Гунчак і Р. Сольчаник. – Т. 2. – К., 1992. – 544 с.
9. Історія суспільних рухів і політичних партій України (XIX–XX ст.) – Львів, 1998. – 466 с.
10. Вол Б. Ідея української державності в програмах і діяльності політичних партій Західної України в міжвоєнний період / Вол Б. // 1939 рік в історичній долі України і українців: матеріали Міжнар. наук. конф. 23–24 вересня 1999 р. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 1999. – С. 96–136.
11. Павлюк О. Радянофільство Євгена Петрушевича: переконання чи вимушеність / Павлюк О. // Український історичний журнал. – 1997. – № 4. – С. 92–113.
12. Історія Львова. У трьох томах. – Т. 3. – Львів: Центр Європи, 2007. – 575 с.
13. Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності / Соляр І. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995. – 71 с.
14. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939) / Швагуляк М. // Сучасність. – 1995. – № 2. – С. 77–82.
15. Швагуляк М. Українці і Польська держава: між конфронтацією та порозумінням (кінець 1920-х – 1935 роки) / Швагуляк М. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – Вип. 38. – С. 368–409.
16. Кедрин І. Українці чи Галичани / Кедрин І. // Діло. – 6 січня 1929.
17. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних і культурних процесах (1914–1939) / Рубльов О. – К., 2004. – 648 с.
18. Макарчук С. Етносоціальное развитие и национальные отношения на Западно-Украинских землях в период империализма / Макарчук С. – Львов: Вища школа, 1983. – 255 с.
19. Між двох сил // Діло. – 26 липня 1923.
20. Комарницький Я. Громадсько-політична діяльність Василя Мудрого (1899–1966 рр.): дис... канд. наук: 07.00.01 / Комарницький Ярослав Михайлович. – Львів, 2008. – 232 с.
21. Зайцев О. "Орієнтація на схід" в українському національно-державницькому таборі Галичини (1920-ті рр.) / Зайцев О. // IV міжнародний конгрес українців. Історія Ч. II: ХХ століття. – Одеса; К.; Л., 1999. – С. 498–505.
22. Швагуляк М. Національно-політична діяльність Дмитра Паліїва у міжвоєнний період / Швагуляк М. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 7. – Львів, 2000. – С. 418–423.
23. Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939 рр.) / Зайцев О. // Український історичний журнал. – 1993. – № 1. – С. 72–84.
24. Стахів М. Проти хвилі. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях / Стахів М. – Львів, 1934. – 135 с.
25. Райківський І. Я. Українська соціал-демократична партія (1918–1939 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ігор Ярославович Райківський. – Львів, 1996. – 20 с.

Даниил Кравец

**ОТНОШЕНИЕ ЛЕГАЛЬНЫХ УКРАИНСКИХ ПАРТИЙ ГАЛИЧИНЫ К СОВЕТСКОЙ
УКРАИНЕ В 1920-Е ГОДЫ**

Характеризується отношения легальных украинских политических партий Галичины к большевикам в целом и к советской Украине в частности. Рассмотрено отношение к УССР таких западно-украинских политических партий: Украинской народной трудовой партии, Украинского национального демократического объединения, Украинской социал-демократической партии и Украинской социалистической радикальной партии.

Ключевые слова: Украинская народная трудовая партия, Украинское национальное демократическое объединение, Украинская социал-демократическая партия, Украинская социалистическая радикальная партия, советская Украина.

Danylo Kravets

**ATTITUDE OF LEGAL POLITICAL PARTIES IN GALICHYNA TO THE SOVIET UKRAINE IN
1920TH .**

The article analyses attitude of legal political parties in Galychyna to the Soviet Ukraine in 1920th . Most of the Ukrainian political parties stood on anti-Soviet platform and were against bolshevism at all. Only the part of UNDO party – the group of E.Petrushevitch supported Soviet Ukraine and its communists government. Legal socialistic parties were also the opponents of new communistic Ukraine.

Key words: Ukrainian peoples working party, Ukrainian national democratic union, Ukrainian social-democratic party, Ukrainian social-radical party, Soviet Ukraine.

УДК 94 (477): 82.1

Ірина Скакальська

**ВНЕСОК УКРАЇНСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ЕЛІТИ ВОЛИНИ У РОЗВИТОК ДУХОВНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ НАРОДУ**

Статтю присвячено аналізу становища та ролі православного духовенства у Речі Посполитій міжвоєнного періоду. Показано вплив духовної еліти на суспільне, релігійне та культурно-просвітницьке життя Волині у досліджуваний період.

Ключові слова: українська релігійна еліта, Волинь, духовний потенціал, православна церква, міжвоєнний період.

Національне життя українців Волині в умовах Польської держави перебувало під вагомим впливом православної церкви. Її роль у процесах національного усвідомлення, збереження власної ідентичності, всебічних проявів культурного, політичного й економічного життя виявилася хоч і не визначальною, зате надзвичайно важливою. Православна церква стала на той час виразником духовних і національних інтересів українців Волині.

В умовах відсутності Української державності релігійні діячі перебрали на себе низку суспільних функцій, що не стосувалися діяльності суто релігійної організації.

У цьому контексті особливої актуальності набуває повернення історичної правди про роль української православної церкви та її представників у суспільних процесах на Волині у період між двома світовими війнами ХХ ст. Багатогранність і неоднозначність окресленої проблеми потребує об'єктивних, не обтяжених політико-ідеалістичними стереотипами, досліджень різних сфер науки. Релігія може виступати консолідуючим чинником для нації і навпаки – бути генератором деструктивних явищ. Сучасна Українська держава має забезпечити конфесійний мир громадян та зосередити їх релігійні почуття на культурному і моральному зростанні народу.

Метою статті є науковий аналіз внеску української релігійної еліти Волині у міжвоєнний період у національно-культурне виховання молодого покоління. Відповідно, ми можемо запозичити їх досвід у боротьбі з сучасними негативними явищами суспільства та у становленні високих моральних ідеалів народу, його духовності, толерантності, поваги, гуманістичних переконань.

У статті автор сконцентрувала свою увагу на вирішенні таких дослідницьких завдань, що полягають у необхідності розкриття культурно-просвітницької праці релігійної еліти і з'ясування її ролі у збереженні моральних цінностей у суспільстві.